

Милош Ситаровлах

НАПАД НА УЏБЕНИКЕ ИЛИ НАСИЉЕ НАД ИСТОРИЈОМ

Одавно се код нас многи бацају "дрвљем и камењем" на уџбенике историје, али никада то није било тако жестоко као данас.

У таквој ситуацији није тешко наслутити у каквој се позицији налазе писци уџбеника историје. Код нас, иначе, данас постоје врло различита гледања на: социјална питања, међунационалне односе, сукоб сепаратистичких и великосрпских циљева, партизанско-четничке односе и вјерске сукобе.

Различито гледање на историјске догађаје

Једнима смета што се у уџбеницима пише о интернационалама, социјалистичким револуцијама, што се помињу Маркс, Енгелс, Лењин, Јосип Броз и све друго што "мирише" на раднички покрет и социјализам. Други би, пак, побјегли "као ђаво од крста" од помена било каквих заслуга буржоазије, а особито владајућих кућа.

Међунационална надгорњавања

Појмови народ, нација, народност, националне мањине и етничке групе се различито тумаче. Но у једном као да су сви екстремисти сагласни. Ради се, наиме, о истицању "преимућства" своје нације или националне мањине у односу на остале. При томе се многи труде да докажу да је народ (нација и сл.) коме они припадају, по времену формирања и живљења на овим просторима, не само најстарији већ да се ту налази откад свијет постоји.

Нашим подјелама на бјелаше и зеленаше или, што би се рекло модернијим терминима, на сепаратисте и великокрбе не види се краја. И, што је особито опасно, њихова међусобна мржња, упркос свим страначким камуфлажама, расте. (Тешко нама ако је не зауставимо).

И када је ријеч о Муслиманима, ствари постају све сложеније. Тек што је на неки начин превазиђена "дилема" о њиховом поријеклу (словенском или турском), појавила се нова - да ли су они Муслимани или Бошњаци (како су их пежоративно називали Турци).

Док једни Црногорцима и Муслиманима оспоравају сваку посебност, други покушавају да докажу да они немају, и да никада нису имали, никакве сродничке везе са Србима, иако су Црногорци и највећи дио наших Муслимана српског поријекла, односно дијелови српског народа, који су временом из историјских, вјерских и других разлога стекли одређене посебности, које треба уважавати. Црногорци су то првенствено учинили кроз своју дугу и дивљења достојну ослободилачку борбу, док је на формирање муслиманске посебности првенствено дјеловала религија, али и начин живљења.

Овоме треба додати и латентну нетрпељивост (ако не и мржњу) између Срба и Црногораца, са једне, и Муслимана, са друге стране, која првенствено произилази из међусобног неразумијевања и неповјерења. Јер - како рече Сретен Вукосављевић - "Што су једни жељели, други су се тога бојали; што су једни вољели други су мрзјели", иако "се живот и напредак једних, не може издвојити из живота и напретка других". Зато он поручује Србима - "да се одрекну искрено и досљедно сваке намјере... да од Муслимана створе нешто друго, а не оно што су", то јест да се одрекну њихове поновне србизације и "враћању у вјеру праједовску". А Муслиманима савјетује - "да се једном за свагда одрекну гледања преко плота наше државе јер је сва њихова будућност у овој нашој заједничкој држави".

Нешто слично би се данас могло рећи Србима и Црногорцима. Црногорци немају никаквог озбиљног разлога да се одричу свог српског поријекла, јер је за све високоумне Црногорце Српство било изнад свега; за њега су се више и храбрије борили него ико други и у његову славу стварали своја највреднија умјетничка дјела. То једнако важи за народно стваралаштво као и за дјела Светог Петра Цетињског, Његоша, краља Николе, Марка Миљанова, Стефана Митрова Љубише и друге. Осталим Црногорцима не треба да смета то што се највећи дио нас самим тим што смо Црногорци сматрамо и Србима.

Исто тако Срби, независно одакле су (Србије, Црне Горе, Херцеговине, Босне или Хрватске) морају уважавати одређене особености

Црне Горе и Црногораца, и ни на који начин не могу Црну Гору поистовјећивати са једним србијанским срезом, на примјер.

Срби, Црногорци и Муслимани немају куда и не могу једни од других побјећи. И поријекло, заједничка држава и судбина их упућују на заједнички живот. Зато се морају више међусобно разумијевати, поштовати и уважавати, што је и основна порука свих наших уџбеника историје, а што се најчешће напада од свих оних који, у крајњем случају, подваљују сваком од ових народа и не воле своју историју. Међутим, "несрећна је судбина народа који не воли своју историју и који поново хоће да је почне изнова" (Берђајев).

Глорификације и негирање НОБ

Након пола вијека послје Другог свјетског рата четничко-партизанске подјеле не само да не блиједе, већ се још више из политиканских разлога распламсавају и прелазе у непомирљиву мржњу. Чак и на једном, недавно одржаном, високом научном скупу, доста учесника је више времена посветило "блаћењу" друге стране, него што је образлагало то што има рећи у "прилог своје стране".

Без сазнања и признања да су наша браћа и они који су примили ислам, и четници и љотићевци и партизани, разумије се, да су наши Обилићи али и Бранковићи, тешко је прићи реалној процјени догађаја из наше прошлости. Нужно нам је, дакле, суштинско (а не формално) свеколико помирење, што никако не би смјело да значи да у исти кош треба трпати издају и јунаштво. Сваком народу су увијек били и биће, потребни браћиоци слободе и достојанства.

Но, писци уџбеника историје се истински труде да реално и без мржње (свака мржња је неспојива са школом) објасне околности под којима је један број наших предака прешао у ислам; шта су жељели Дража Михаиловић и присталице његовог покрета и зашто су се тако понашали, као и шта су жељели Љотић, Недић и други чије понашање не оправдавамо. При томе не треба умањивати срамоту било чије издаје, јер настава историје, између осталог, треба да доприноси да нас на храброст не приморавају закони, него да се она у нама самима рађа. Још давно Перикле је рекао: "Гдје се врлинама дају најбоље награде ту ничу најбољи грађани".

Када се створе такви односи све ће мање бити кукавица (који се не одазивају војном позиву, на примјер) и издајника, а све више оних који слободу више воле од сопственог живота и који ће, ако домовина буде у опасности, знати шта им ваља чинити. Прије свега из тих разлога ми морамо у нашим уџбеницима одати пуно признање НОБ-у, и без обзира на

грешке које је чинило вођство, јер како рече Берђајев: "Не треба заборавити да људи одлазе у рат да умру а не да убијају".

Сву сложеност наше НОБ и револуције лијепо је сажео Меша Селимовић у "Сјећањима": "Био би ми потребан још један, дуг живот, да опишем нашу револуцију, сву њену сложеност и противурјечности, њену суровост, њено херојство и невине жртве. И безмјерну вјеру младих у љепши живот након револуције, и њихову спремност да умру за идеал, који је у њиховим срцима био љепши од сваке стварности што би је могли замислити".

Никако, дакле, не смијемо заборавити да је највећи дио бораца пошао у НОР с крајње племенитим намјерама и патриотским побудама - сигуран да брани слободу и достојанство свога народа.

Религија и убеници историје

Неки дојучерашњи атеисти, који нијесу вјеровали "у небеса већ у Маркса и Енгелса", наједанпут су постали ватрени "браниоци" своје свете вјере, доказујући њена преимућства над свим осталим религијама и идеологијама, покушавајући да "заблуделе овчице" врате вјери прађедовској. Други, пак, не само због атеизма, већ још више ината ради првима, не желе ни да чују било што о религији и њеним духовним вриједностима.

Међу неизученим питањима која отежавају писање убеника историје спада и специфична улога религије у историјском бићу нашег народа. На овим просторима, као што се зна, одавно су присутне три вјере: православна, католичка и ислам. А како "биће сваке нације има религијску основу... национални и религијски мотиви се испреплијећу и у неким тачкама се тајанствено спајају", то би утицај и збивања везана за дјеловање поменутих религија ваљало подробије објаснити.

Подјела хришћанства на православље и католицизам, и још више, појава ислама, донијели су људима који живе на овим просторима многе невоље, јер су умногоме компликовали међунационалне односе и пресудно утицали на њихове подјеле. И док су многе велика нације формиране спајањем сродних народа, код нас се, због присуства и ривалства поменутих религија десило обрнуто. Наиме, оне су разбиле народно јединство. Тешко да има примјера у свијету да је неки народоносни корпус толико разбијен различитим религијама ко што је случај са српским народом. Српски народ, познато је, претежно је прихватио православље. Али пошто је православна црква знатно више полагала на своју ортодоксију него на придобијање и задржавање вјерника, уз спољне утицаје и притиске, довели су до тога да

значајан број Срба готово континуирано примао другу вјеру а тиме одлазио и у другу нацију.

Долазак Турака на ове просторе задао је српском народу најјачи ударац управо путем своје милитантне религије. Из познатих разлога отпочео је процес исламизације српског и других народа. Али тај процес нигдје није имао тако погибелне последице као код нас, јер готово сви Срби који су примили ислам, под утицајем вјере и лоше народоносне политике, "прешли" су у нову "нацију". Чудно је да се то десило баш Србима и Црногорцима. Исламизираним Албанцима, на примјер, ни на крај памети није да буду било шта друго осим Албанци. Из тог слиједи логично питање да ли су за овакво стање код нас криви само Муслимани. На помолу је ново комадање српског народа које се посебно агресивно испољава кроз борбу за аутокефалност Црногорске цркве. Да би спријечио међунационалне свађе на подручју Краљевине Југославије краљ Александар I Карађорђевић се залагао за југословенство као нову интегративну нацију. И комунисти су, између осталог, форсирали атеизам да би смирили вјерске страсти. Идеју југословенства су у највећем броју прихватили Срби. Исто тако и међу атеистима процентуално је највише било Срба и Црногорац.

Да ли за све ово дио кривице сноси Српска православна црква? У нашој историографији није спорна њена позитивна улога у очувању националног идентитета већег дијела српског народа. Неспорно је да су многи храбри Срби и Црногорци гинули "за крст часни и слободу златну". Неријетко се, с правом, говорило - "вјера нас је одржала њојзи хвала".

Па ипак, зар се не намеће питање, да ли је Српска православна црква одговорна за оволико осипање српског народа? Зашто је само од Муслимана српског етноса (уз нешто Хрвата) створен нови народ? Зашто се данас само Српска православна црква дијели? Зашто је баш међу њеним припадницима било највише атеиста?

Историјска наука на ова питања још није дала ни приближан одговор, а он је пријекно потребан, између осталог, и за стварање доброг уџбеника историје.

Уџбеници се пишу из љубави према дјец

Црна Гора има "по глави становника" највише историчара са високим академским звањима. Али они неће да пишу уџбенике историје. Једва их некако намоле да се прихвате посла рецензената. Без њихове позитивне рецензије не може бити објављен ниједан уџбеник историје.

Писци уџбеника су часни људи, који су спремни да се изложе разним ризицима да би ђаци имали уџбенике. Иначе у свему осталом су на губитку. Ма какав уџбеник написали, особито ако се ради о новијој историји, критике и увреде их неће мимоићи, питање је само с које стране ће бити жешће.

Што се, пак, тиче материјалне стране писци уџбеника историје и ту су на губитку. За силни труд (од шест мјесеци до годину дана) добију тако малу надокнаду (око 1000 динара). Иначе, да се тај рад више цијени и боље плаћа и да се писањем уџбеника стиче слава то ове часне људе не би ни запало. Нашли би се други вјештији, који их данас тако немилосрдно и необјективно критикују.

Конкурс за уџбенике историје је непрекидно отворен више од двадесет година. Уз то је више пута обнављан, нарочито за средње школе и осми разред основне школе. Како за већину уџбеника није добијен ниједан рукопис који је рецензија позитивно оцијенила, пришло се "превођењу" уџбеника из Србије, чији су аутори (ако то нешто значи), углавном Црногорци који тамо живе.

Прилогођавање ових уџбеника састојало се у значајном скраћивању појединих дјелова који се односе на општу историју и сусједне земље, да би се створило више простора за историју Црне Горе. Додати су и нови текстови о Албанцима. Све је то, разумије се, урађено уз сагласност и сарадњу аутора. А у складу са примједбама које су дале наше рецензентске комисије.

Значи, поред рецензија које су извршене у Србији, ови уџбеници су поново рецензирани од стране наших комисија. Такође је извршено и поновно њихово лекторисање и ијекавизација.

Зашто се нерадо пишу уџбеници историје

У новије вријеме десиле су се многе крупне промјене. Када о њима пише историчар од заната он може (и то најчешће и чини) да даје свој суд о тим догађајима на основу сопствених анализа и убјеђења. Међутим, могућности писца уџбеника у том погледу су ограничени бар по два основа: прво, научници сами бирају тему о којој желе да пишу, а писци уџбеника морају да обухвате цио период који је омеђен наставним планом и програмом и, друго, уџбеник мора бити прилагођен псифо - физичком узрасту ученика. Уз то, писац уџбеника је оптерећен, поред свог субјективизма, и субјективизмом историчара чије радове користи, што је тим теже будући да догађаји који су се десили у новије вријеме нијесу научно довољно валоризовани.

Уџбеник, као што се зна није научна студија, али се у њему, особито када се ради о основној школи, морају наћи научно неспорно утврђене истине. Међутим, када се ради о периоду наше, па и свјетске историје од 1918. године до данас, многи догађаји нијесу довољно научно изучени. Неријетко се ради о једностраном сагледавању и црно - бијелој техници, с тим што распоред боја не зависи само од историјских чињеница, већ и од политичких, националних или неких других опредјељења историчара. Тако и сам чин стварања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, односно Краљевине Југославије, (а особито одлуке Велике подгоричке скупштине) једни приказују као остварење вјековних тежњи најистакнутијих представника наших народа, а други, пак, у томе од самог почетка виде превару, разочарење, па чак и издају националних интереса. И све друго што се догодило од момента стварања Југославије до данас, а битно је за њену историју, различито је оцијењено у нашој историографији. Неке од тих писанија су толико исполитизоване и, што је још горе, обојене мржњом, да готово и не воде рачуна о научним истинама. Заправо, ради се о злоупотреби науке и њеном уплитању у врло сумњиве политичке и националне игре. У складу са таквим опредјељењима у последњим годинама Другог свјетског рата, а нарочито у поратним годинама, много времена, снаге и новца је потрошено да би се у очима народа што више оцрнили претходни режими и држава. Циљ ове критике био је првенствено страх од рестаурације грађанског друштва, па је требало свим средствима "убиједити" народ да у тој "бившој, трулој, ненародној" и ко зна још каквој Југославији, ама баш ништа није ваљало. И међу историчарима се нашао један број оних који су се трудили да угоде текућој политици.

Кришика и кришизерсиџо

Након слома Краљевине Југославије и појаве разних, у бити квислиншких режима, те покрета отпора и ослободилачке борбе, политичке страсти су се још више разбуктале и готово све што је тада писано било је у служби одређене политике.

Послије завршетка Другог свјетског рата долази до претјеране популаризације НОБ-е и њеног вође. Читав друштвени механизам па, разумије се, и настава, али и знатан број историчара трудили су се да докажу да је све што се у њој дешавало било беспријекорно. Сви остали актери збивања на подручју Југославије од 1941 - 1945. године били су "равноправно" сврстани у исти кош квислинга, односно, како се најчешће говорило народних издајника, кољача, паликућа, проданих душа и слично. Касније су они, као и сви други противници власти сврстани у некакву пету колону. Овом "равноправношћу" свих противника НОБ највећа неправда је учињена

покрету Драже Михајиловића, док су овим трпањем у кумбуљ злодјела усташа, балиста и екстремног дијела четника увелико умањена.

Данас, опет, долази до беспоштедне критике свега што се збивало у току посљедњих пет деценија. Оштрина критике је исто тако непоштедна као и оно раније, иако су раније критичари припадали противничком табору, а сада у великом броју то чине они исти који су писали оде периоду који сада критикују и у много чему и сами активно учествовали у његовом остваривању. Њима су се, разумије се, радо придружили и многи други који су стрпљиво чекали овакву прилику. Сада је синтагма "пета колона" замијењена ријечју "комуњаре". Према овим критичарима "комуњаре" су нанијеле толико зла свом народу да је малтене срамота свакоме ко је живио и радио у том периоду, без обзира шта је и како радио! Но, више од свега чуди чињеница, да је и један број историчара, који су до јуче сасвим похвално писали о поратном периоду, сада почео да га безобзирно напада. Истина, они тврде да то сада чине на основу нових историјских извора.

Писање уџбеника историје новијег доба отежава и некритичко објављивање докумената који се односе на овај период, као и појава огромног историјског шунда који се често лансира кроз мемоаре, фелтоне и друге страначки обојене написе у дневној, а каткад и у стручној штампи.

Међутим, писац уџбеника мора покушати да избјегне све крајности и да прође кроз сциле и харибде као што су, на примјер, питања: Како ослободити историју Краљевине Југославије од необјективне критике? Како историју НОБ-а свести на праву мјеру, без њене сувишне глорификације, али и без ниподаштавања величине и значаја ослободилачке борбе? Како у поратном периоду одвојити прогрес од грешака које су га успоравале и погрешно усмјеравале? Како се одупријети субјективним притисцима још увијек живих актера догађаја, као и притисцима разних политичких групација и странака?

Занимљиво је да критичари уџбеника и њихових аутора знатно мање говоре о слабијим странама наших уџбеника, као што су дуга и рогобатна реченица, сувопаран стил, преопширност и сл.

Историја се не да њодучавајши

На крају слиједи неминовно питање - Ко злоупотребљава историју - писци уџбеника или они који су спремни да је фалсификују како би се њоме користили у својим политиканским циљевима?

Истина, њихов напад, у суштини, и није напад на уџбенике већ на нашу историју, и то од људи којима она смета, јер опомиње на бесмисао

неких њихових политиканских циљева. Ти људи просто неће да чују ништа што им се не свиђа из наше прошлости. Они, управо, желе да сву нашу прошлост стрпају у Прокрустову постељу чије димензије би они одредили. Њима није важно шта се и како дешавало у нашој прошлости, већ како је требало да се деси да би се они у "бистрењу" своје политике могли позвати на историју. Када нешто (а тога има много) не иде у прилог њиховим "тумачењима" историје, ти људи се не устручавају да "оспоре" и то што је историјска наука давно утврдила, па и они којима историја није струка држе лекцију из наше средњовјековне историје академику Сими Ђирковићу, на примјер, иако се ради о историчару међународног реномеа.

Нападајући уџбенике и њихове ауторе ти људи искаљују свој бијес на нашу прошлост јер им не годи садашњост какву би они жељели да створе. Черчил је обраћајући се нацији 1940. године упозоравао: "Ако започнемо свађу између прошлости и садашњости, увидјећемо да смо изгубили будућност". На несрећу, ми смо ту свађу давно започели и стално јој додајемо нове импулсе. Код нас се одавно траћи много времена у оспоравању много тога што се десило у нашој прошлости, а особито када се ради о догађајима из новије историје.

Miloš Starovlah

LA CRITIQUE DES MANUELS D'HISTOIRE OU LA VIOLENCE FAITE À L'HISTOIRE

Résumé

Chez nous on pratique presque habituellement d'attaquer les manuels d'histoire sur les bases différentes. Le plus souvent, on fait les objections à leur politisation. Les uns critiquent leur caractère international, les autres leur caractère national. Certains trouvent que dans ces manuels scolaires on glorifie la lutte nationale de libération, les autres considèrent qu'on l'y nie. Quelques-uns prétendent que la religion trouve sa place dans ces livres tandis que les autres s'y opposent énergiquement.

Aujourd'hui les critiques des manuels d'histoire sont les plus nombreuses. A cause de tout cela les autres évitent d'écrire ces manules et ce sont les élèves qui perdent le plus.

Il semble qu'on ne comprend pas que ces manuels scolaires partagent le même sort que l'époque à laquelle ils sont écrits. De nombreuses critiques se rapportent à tout ce que ces livres contiennent. On oublie qu'on vit dans une période transitoire qui exige d'être expliquée d'une manière objective et claire, avec moins de subjectivité et moins de la politique actuelle. Dans ce contexte il faut appliquer la maxime suivante: "Si on commence la querelle entre le passé et le présent - on perdra l'avenir".